

DOI: 10.46340/eppd.2020.7.2.22

Деніс Бобровник

Інститут законодавства Верховної Ради України

ТЕРИТОРІАЛЬНА СПІЛЬНОТА (ГРОМАДА) ЯК ПЕРВИННИЙ КОНЦЕПТ ЛОКАЛЬНО- ГЛОБАЛЬНОГО ВИМІРУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Denys Bobrovnyk

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1142-6926>

Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine

TERRITORIAL COMMUNITY (GROMADA) AS A PRIMARY CONCEPT OF LOCAL-GLOBAL DIMENSION OF LOCAL SELF-GOVERNMENT

The article explores the territorial community (gromada) as the primary concept of the local and global dimensions of local self-government. It is argued that the study of the territorial community (gromada) and its legal status as a relatively new subject of national constitutional and municipal law, the primary subject of local self-government – is a topical trend of modern legal research at the junction of sociological and legal sciences, exacerbated and objectified by the complex and contradictory processes of legal globalization and global crisis phenomena in which the territorial community is the only natural space of the existence, functioning, and protection of the human population. It is established that local territorial communities of people are those communities that arise in the respective territory of the state, usually within its respective administrative-territorial unit or several of them (territorial criterion), characterized by common interests, which are determined by historical, geographical, ideological and other circumstances of coexistence (mental criterion), with common target dominants (teleological criterion) because they are genetically oriented to collective existence (collective and criterion) in order to solve the common and major problems of existence, functioning and development of such a community (existential criterion) through the implementation of local management activities in the form of self-government (self-governmental criterion) to solve these problems independently or to form appropriate bodies for such task (criterion of direct or delegated activity). It is also proved that in the context of legal globalization, in the process of manifesting a powerful tendency for the constitutionalization of international law, local territorial communities acquire not only relevant international legal entity, but also form their globalist potential.

Keywords: state, globalization, legal globalization, territorial community, local self-government, global dimension of local self-government.

Постановка проблеми. В умовах становлення та розвитку демократичної правової державності у системному зв'язку з економічною, політичною, і особливо, – правовою формами глобалізації (внутрішньо-зовнішні, національно-глобальні фактори. – Авт.), об'єктивується, актуалізується та контекстуалізується особлива генетична, конституююча, інституційна, технологічна, комунікаційна, колабораційна, аксіологічна, конотаційна та наративна роль і значення колективних суб'єктів національного конституційного права, серед яких основоположну роль відіграють людські спільноти (громади) (суб'єктний фактор. – Авт.), що історично, ретроспективно, праксеологічно, географічно, культурологічно, – створюються на територіальній основі, враховуючи закономірності локусу («locus») і топосу («topos») (інституційно- та конституційно-територіальний фактор. – Авт.), спираючись на ідеологію комунітаризму (ідеологічний фактор. – Авт.), на території держави (спочатку аморфної, – починаючи від первісної общини, античних міст-держав, первинних міст Середньовіччя, міст-республік періоду Ренесансу, міст Магдебурзького права тощо, а потім й

національної), визнаються та легалізуються нею (легалізуючий фактор. – Авт.), легітимуються в суспільній свідомості, – як єдина природня форма та ординарний і екстраординарний формат суспільного колективного існування, функціонування та взаємодії людської популяції (легітимізуючий фактор. – Авт.), – з основною метою колективного вирішення екзистенційних питань її безпосереднього загального існування, функціонування та розвитку в умовах оточуючого світу (телеологічний фактор. – Авт.).

Враховуючи той факт, що територіальна спільнота (грумада) є незмінною і незамінною формою соціального буття, що опосередкує взаємодію людини (особистості) – члена такої спільноти (грумади) – жителя відповідної території держави (індивідуума) і масштабних соціальних структур, а також те, що саме в рамках такої спільноти на локальному рівні функціонування соціуму виникає соціально-нормативний механізм саморегуляції, самодіяльності і самоврядування, що формується членами-такої спільноти шляхом інституціоналізації профільних управлінських структур через застосування демократичних процедур (вибори, механізм демократичних призначень тощо), які скеровуються на вирішення актуальніших питань самостійного існування, функціонування і розвитку цієї спільноти, причому питань екзистенційного характеру, – дослідження наведеного соціально-правового суб'єкта національного конституційного права, який в умовах глобалізації набуває все більш суттєвого значення та формує свій глобалістський потенціал, є вкрай важливим, як з позицій теорії конституційно-правової і муніципально-правової науки, так й з позицій повсякденної та перспективної конституційної і муніципальної практики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Необхідно зазначити, що доктринальні дослідження проблематики територіальних спільнот (асоціацій, колективів, громад) в конституційному праві держави досліджувались у вітчизняній науці фрагментарно, вони стосувались лише окремих аспектів цієї складної і багатопланової проблематики, обмежуючись питаннями поверхнево-параметральної нормативізації їх функціонування, ролі територіальних спільнот в сфері формування та діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Після здобуття Україною державної незалежності та становлення національної школи муніципального права дослідження в профільній сфері активізувалися, вони були присвячені не тільки дослідженню проблем становлення і розвитку інституту місцевого самоврядування, а й нормативно-правовому регулюванню, супроводженню і забезпеченню правового статусу його суб'єктів та органів, включаючи й територіальну спільноту (грумаду). Зокрема, цій проблематиці були присвячені праці М. Баймуратова, В. Бабаєва, О. Батанова, В. Борденюка, І. Борденюк, П. Ворони, П. Гураль, М. Гірняк, В. Дрешпака, І. Дробота, І. Дробуш, І. Ковалевич, І. Козюри, В. Кравченка, В. Мамонової, В. Новик, М. Орзіх, О. Петришин, В. Погорілка, М. Пухтинського, С. Сergyоїної, А. Ткачук, І. Залуцького, Н. Камінської, М. Лендєл та ін. Змістовні дослідження методологічних засад управління розвитком територіальних самоврядних спільнот низового рівня провів О. Панухник, переважно зосередившись на селищних громадах. Окремі функціональні механізми управління розвитком міст досліджуються у працях Р. Брусака, Г. Дробенка, В. Куйбіди, О. Невелєва, І. Салія, Б. Свірського, Ю. Шарова. В той же час недостатньо дослідженими та переважно невирішеними в практичній площині є питання визначення і зростання ролі територіальних спільнот (громад) в становленні та розвитку місцевого самоврядування в умовах ускладнення національної державності в кризових умовах, зростання і трансформації ролі таких спільнот в умовах глобалізації, – є потреба у систематизації знань щодо умов для набуття територіальними спільнотами глобального потенціалу через набуття ними відповідної організаційної сили й економічної могутності глобалізації в контекстуалізації їх наступного розвитку та забезпечення ефективності процесів їх об'єднання на національному та активізації їх взаємодії та співробітництва на міжнародному рівнях.

Отже, відсутність вітчизняних наукових розробок з комплексного дослідження категорії «територіальна спільнота (грумада)», розкриття особливостей їх впливу на становлення і розвиток конституційного права України, з'ясування їх місця у сфері формування, дотримання і реалізації прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в конституційному і муніципальному праві України, а також у формуванні та діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, нерозвиненість відповідного законодавства щодо становлення належної правосуб'єктності цього важливого суб'єкта національного конституційного і муніципального права, а також недостатність узагальнень практики та зарубіжного досвіду із вказаних питань, зумовлюють актуальність обраної

теми дослідження, її важливе теоретичне і практичне значення для розвитку національного конституційного і муніципального нормопроекування (законопроекування), а також нормотворення (законотворення) у профільній сфері.

Звідси, **метою статті** є дослідження територіальної спільноти (громади) як первинного суб'єкту й одночасно концепту локально-глобального виміру місцевого самоврядування.

Виклад основних матеріалів дослідження. Треба одразу наголосити на тому, що генеза, формування, існування, функціонування та розвиток територіальних спільнот є безпосереднім предметом і об'єктом-суб'єктом дослідження соціологічної науки. Центральним в соціології є поняття соціальної групи. Для того щоб визначити це поняття, необхідно ввести ряд термінів: соціальна категорія, соціальна спільність, квазігрупа (агрегат)¹.

Отже, індивідом виступає одинична людська істота. Немає необхідності вводити більш змістовне визначення, – бо кожна людина є індивідом, взаємодіє з іншими індивідами і має досить певне інтуїтивне уявлення про індивідуальність, що виникає як результат її загальної, в тому числі й правової соціалізації – тобто, по-перше, впливу на неї насамперед локального суспільства та його інституцій, а також впливу самої людини на таке локальне співтовариство та його інституції; по-друге, з осмислення і усвідомлення телеологічних доміант існування такого суспільства і ролі самої людини в їх досягненні та реалізації.

Звідси, будь-яке суспільство складається з безлічі індивідів. Сукупність індивідів, що об'єднуються за будь-якою ознакою, називається соціальною категорією. Соціальна категорія – є найбільш широким з соціологічних понять. Віднесення до будь-якої категорії не передбачає, що індивіди, які входять до неї, ведуть спільну діяльність, спілкуються один з одним, або навіть взагалі знають про те, що хтось об'єднує їх в подібну категорію. Отже, хоча представники деяких категорій цілком можуть усвідомлювати свою спільність (наприклад, хворі СНІДом, або іммігранти), існують категорії, які об'єднують людей тільки в голові дослідника (наприклад, сукупність всіх людей, прізвище яких починається на букву А). Якщо індивіди, що належать до будь-якої категорії, усвідомлюють свою єдність, взаємодіють один з одним, то вони складають соціальну спільність. Найбільш важливою формою соціальної спільності є соціальна група.

Група соціальна – категорія індивідів, які певним чином взаємодіють один з одним, відчувають свою приналежність до групи і сприймаються іншими як члени цієї групи – отже, визначаючи спільноту, тобто групу індивідів, що знаходяться у відносинах взаємодії, однорідності по груповій ознаці та спільності, що виникає на цій основі, – можна стверджувати, що така група має загальні риси, тенденції та закономірності у своєму існуванні, функціонуванні та розвитку.

Визначення соціальної групи включає три основних елементи:

1) взаємодія – тобто інформаційні контакти, які здійснюються за допомогою знакових систем («мов») (комунікативний елемент. – Авт.);

2) членство, тобто наявність групової культури, що виявляється в системі знаків (символів), за допомогою яких члени даної групи відрізняють один одного від представників інших груп (елемент відношення до відповідної референтної групи. – Авт.);

3) ідентичність, тобто сукупність ознак, за якими індивіди, що не входять в будь-яку групу, відрізняють членів цієї групи (або в принципі можуть це зробити) (елемент тотожності. – Авт.).

Сукупність та посилення наведених елементів сприяє створенню соціальної спільноти – відносно стійкої сукупності людей, що відрізняються більш-менш однаковими рисами (у всіх або деяких аспектах) умов і способу життя, масової свідомості, в тій чи іншій мірі спільністю соціальних норм, ціннісних установок і інтересів. Причому, спільності різних видів і типів – це форми спільної життєдіяльності людей, форми людського співжиття².

Протистоїть соціальній групі, тобто виступає її антиподом, – квазігрупа (агрегат), тобто скупчення людей в громадському місці, що не представляє собою єдину згуртовану групу, при якому кожен індивід зайнятий своїми приватними справами³.

¹ Сукоколов, А.А., Сорвин, К.В. (2002). *Система социологических понятий в кратком изложении*. Москва: Русская панорама. <<https://iq.hse.ru/more/sociology/sistema-sotsiologicheskikh-ponyatiy>>.

² *Тематический словарь основных понятий и терминов*. <https://sociology.mephi.ru/docs/sociologia/html/slovar_k_teme9.html>.

³ *Тематический словарь основных понятий и терминов*. <https://sociology.mephi.ru/docs/sociologia/html/slovar_k_teme9.html>.

Отже, через наявність, ідентифікацію, визначення та розуміння наведених елементів та дефініцій визначаються локальні територіальні спільноти людей, що виникають на відповідній території держави, зазвичай в межах її відповідної адміністративно-територіальної одиниці або декількох з них (територіальний критерій. – Авт.), характеризуються загальними інтересами, що детерміновані історичними, географічними, ідеологічними та іншими обставинами спільного існування (ментальний критерій. – Авт.), володіють загальними цільовими домінантами (телеологічний критерій. – Авт.), бо вони генетично скеровані на колективне існування (колективний критерій. – Авт.) заради вирішення загальних і найважливіших проблем існування, функціонування та розвитку такої спільноти (екзистенційний критерій. – Авт.) через здійснення локальної управлінської діяльності у вигляді самоврядування (самоврядно-управлінський критерій. – Авт.) для самостійного вирішення наведених проблем або формування відповідних органів для виконання такого завдання (критерій безпосередньої або делегованої самодіяльності. – Авт.).

Необхідно відмітити, що враховуючи на управлінський потенціал таких спільнот, їх взаємні нормативно-облігаторні зв'язки з великою кількістю соціальних суб'єктів, насамкінець, правовий статус, що надає їм держава через своє конституційне право і галузеве законодавство, – вони є суб'єктами конституційного права конкретної національної держави, а, отже, й інших галузей національного права і законодавства.

В процесі дефінітивного визначення локальних територіальних спільнот людей (територіальних громад), представники правової науки, зокрема конституційно-правової та муніципально-правової, в основному враховують ознаки (параметральні елементи) наведених спільнот, що пропонуються соціологічною наукою, однак наділяють такі суб'єкти новими характеристиками, що відображають їх інші соціальні та нормативні особливості (особливо їх управлінський, нормуючий, нормативізуючий та нормативний потенціали, що відображають особливості їх існування та функціонування, ролі і значущості в умовах державності).

Так, професор М.О. Баймуратов, визначаючи територіальну громаду, звертає увагу на те, що це сукупність фізичних осіб, що постійно мешкають на відповідній території та пов'язані між собою територіально-особистими зв'язками системного характеру¹. Ця дефініція заснована, по-перше, на територіальній приналежності соціальної групи та, по-друге, на зв'язках між її членами – фізичними особами, що мають територіально-особистісний і системний характер, що надає такій спільноті елементи комунікативності, референтності та відповідної однорідності.

Своєю чергою, академік М.П. Орзіх в своєму дефінітивному визначенні вважає, що територіальна громада – первинний суб'єкт місцевого самоврядування, єдиний на території соціальний субстрат, який має власні інтереси, до складу якого входять громадяни України, іноземці, особи без громадянства, що постійно мешкають або працюють на даній території, або володіють на території нерухомим майном, або сплачують місцеві податки та збори².

Системний аналіз наведеної доктринальної позиції свідчить, що її автор пішов, по-перше, не тільки по шляху підкреслення суто соціологічної природи територіальної громади: по-друге, шляхом деталізації структурного складу досліджуваної спільноти та її зв'язку з територією свого знаходження – так, він вважає, що її складають фізичні особи, які володіють різним правовим станом – громадяни України, іноземці, особи без громадянства, які постійно мешкають або працюють на даній території; але й, по-третє, вельми вдало визначив і запропонував відповідні ординарно-ідентифікаційні варіанти такого зв'язку з конкретною територією – вказані фізичні особи: а) постійно мешкають на цій території; або б) працюють на даній території; або в) володіють на території нерухомим майном; або г) сплачують місцеві податки та збори, – тобто, всіляко легально підкреслюють такий профільний зв'язок.

Необхідно наголосити на тому, що М.О. Баймуратов, досліджуючи правовий статус територіальної громади та правовий статус її членів-жителів відповідних адміністративно-територіальних одиниць держави, зробив висновок про те, що наведені ознаки не мають і не повинні

¹ Баймуратов, М.А. (1996). *Международное сотрудничество органов местного самоуправления Украины*: диссертация доктора юридических наук. Одесса, 25.

² Орзіх, М.Ф. (1996). Регионализм в Украине: критический анализ современной ситуации. *Юридический вестник*, 4, 64.

мати альтернативного розуміння, а повинні бути обов'язково присутніми в правовому статусі члена територіальної громади в своїй сукупності, як окремі елементи¹.

Крім того, необхідно наголосити, що методологічно, наративно, нормопроектно і нормативно важливим в дефініції, що запропонована М.П. Орзіх було й визначення профільної громади (спільноти) первинним суб'єктом місцевого самоврядування, єдиним на території соціальним субстратом (загальна матеріальна основа різноманітних явищ; сукупність відносно простих якісно елементарних утворень²), який має власні інтереси, – така по суті чітка правова характеристика людської спільноти, що була зроблена на доктринальному рівні, по-перше, зробила її не тільки просто суб'єктом права, а, по-друге, основоположним суб'єктом конституційного права, що у перспективі на пряму сприяло конституційно-правовому нормопроектуванню, нормативізації і наступній легалізації територіальної громади в такій якості.

Визначаючи дефінітивну характеристику територіальної громади, професор О.В. Батанов пішов по шляху інтеграції двох наведених вище доктринальних позицій, об'єднав їх основоположні ідентифікаційні ознаки, що характеризували територіальну громаду. Він визначає її як первинний суб'єкт місцевого самоврядування, що складається з фізичних осіб – жителів (громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, біженців, вимушених переселенців), що постійно мешкають, працюють на території села (або добровільного об'єднання в спільну громаду кількох сіл), селища або міста, безпосередньо або через сформовані ними муніципальні структури вирішують питання місцевого значення, мають спільну комунальну власність, володіють на певній території нерухомим майном, сплачують комунальні податки та пов'язані індивідуальними територіальними зв'язками системного характеру³.

Позитивною рисою такого підходу є, по-перше, її «пристосовність» до конституційно-правової регламентації територіальної громади; по-друге, акцентуація уваги на основний об'єктний склад місцевого самоврядування – вирішення питань місцевого значення; по-третє, розширення суб'єктного складу досліджуваної локальної спільноти – крім громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, до кола членів локальної спільноти зараховано біженців і вимушених переселенців; по-четверте, вказана система суб'єктів, що здійснюють місцеве самоврядування на локальному рівні функціонування соціуму – сама громада, що діє безпосередньо або сформовані нею муніципальні структури; по-п'яте, конкретизується видова характеристика локальних спільнот – на рівні території села (або добровільного об'єднання в спільну громаду кількох сіл), селища або міста.

Переважно структуралістським підходом характеризується доктринальна позиція О.В. Гейди, яка визначає територіальну громаду як поліструктурне об'єднання. Визначальною ознакою, за якою законодавець поділяє територіальні громади на види, є адміністративно-територіальний устрій нашої держави згідно з положеннями Основного Закону та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Існує три їх види: територіальна громада села або добровільного об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл; територіальну громаду селища; територіальну громаду міста⁴.

Необхідно зазначити, що такий підхід, що скерований скоріше на управлінсько-функціональний потенціал локальної людської спільноти, суттєво збіднює її характеристику, бо фактично тільки перераховує їх види, але не дає розуміння параметральних ознак людського колективу, як належних та повноцінних суб'єктів права взагалі, і суб'єктів конституційного і муніципального права, зокрема.

Разом з тим, на це питання достатньо чітко дає відповідь Конституція України 1996 року⁵. Саме в її розділі XI визначається, що територіальна громада – це жителі одного чи декількох населених пунктів, які добровільно об'єднуються в одну територіальну громаду для вирішення питань місцевого значення, а саме: обирають сільського, селищного чи міського голову, який очолює виконавчий орган

¹ Погорілко, В.Ф., Фрицький, О.Ф. (ред.) (2001). Муніципальне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 117.

² Орзіх, М.П. (1995). Концепція правового статусу самоврядних територій і органів місцевого самоврядування. *Місьцеве та регіональне самоврядування України*, 1-2 (10-11), 67.

³ Батанов, О.В. (2003). *Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні*: монографія. Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре».

⁴ Гейда, О.В. (2012). Види територіальних громад в Україні та особливості їх правового статусу: загальна характеристика. *Європейські перспективи*, 3 (3), 9-13.

⁵ *Конституція України 1996* (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 30, 141.

ради та головує на засіданнях виконавчого комітету та ради, старост та депутатів ради, які представляють та захищають інтереси всієї громади; управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції.

Вважаємо конституційний підхід до визначення локальної територіальної спільноти таким, що володіє не тільки суттєвим функціонально-компетенційним потенціалом, що робить її фактично первинним суб'єктом місцевого самоврядування, а й таким, що створює навколо неї відповідний системокомплекс управлінських та соціально-облігаторних координат, в межах яких існує, функціонує та розвивається не тільки територіальна громада, а й весь інститут місцевого самоврядування, система його суб'єктів та органів, з якими локальна спільнота знаходиться в генетичному зв'язку, взаємній залежності та колабораційній комунікації (відносини субординації, реординації, координації тощо), причому як в ординарних, так й в екстраординарних умовах свого існування та функціонування.

В національному праві і законодавстві України територіальні спільноти також володіють відповідною правосуб'єктністю. Так, Цивільний кодекс України закріплює цивільно-правовий статус цього суб'єкта, визначаючи, що територіальні громади є юридичними особами, мають свої рахунки, надходження..., можуть створювати комунальні підприємства, навчальні заклади, підприємницькі товариства, приймати участь в їх діяльності на загальних підставах¹.

Важливим фактором, що формує розуміння територіальної спільноти (громади), як первинного концепту локально-глобального виміру місцевого самоврядування є профільні положення Європейської Хартії місцевого самоврядування 1985 року². Системний аналіз цього міжнародно-правового договору регіонального значення дозволяє стверджувати, що саме тут територіальна громада визнається одним із специфічних суб'єктів місцевого самоврядування, – така її специфіка полягає в тому, що на місцевому рівні можна розглядати управлінсько-компетенційний та функціонально-облігаторний процес перетворення територіальної громади з учасника управлінського процесу, причому, як об'єкта управління, на його первинного суб'єкта. Як відомо, під управлінням розуміють будь-який телеологічно обґрунтованими вплив суб'єкта управління на об'єкт управління. Але в умовах самоврядування, коли воно підсилюється колективними можливостями та соціальною активністю членів територіальної людської спільноти, очевидно сильнішим є цілеспрямований та трансформаційний вплив управлінської системи самої на себе. Отже, є не дві системи – управлінська і та, якою управляють, а одна – самоврядна, що поєднує в собі засади самоініціативності, самоуправління, самоврядності, самодіяльності, самобудування системи інтересів та їх прояву, самовідповідальності тощо. Причому, самостійність місцевого самоврядування, що знаходить свій прояв у його організаційній і матеріально-фінансовій відокремленості, самостійному вирішенні місцевих справ (питань місцевого значення, питань місцевого життя тощо) у рамках власної компетенції, закріпленої законодавством, самостійній відповідальності органів і посадових осіб місцевого самоврядування, – робить такий інститут, а з ним й територіальну спільноту (громаду), що його безпосередньо і однозначно уособлює, важливим суб'єктом не тільки демократичної правової державності у її національному вимірі, а й важливим актором міжнародних відносин, а згодом й суб'єктом загального міжнародного права. Цьому сприяє не тільки те, що місцеве самоврядування стає об'єктом міжнародно-правового регулювання та предметом міжнародно-правових договірних відносин (міжнародних міждержавних договорів), а й завдяки своїм внутрішнім колективістським засадам, що формуються в рамках локальної людської спільноти, набуває особливого значення в умовах глобалізації, причому, з одного боку – як її активний противник і антипод, особливо в контекстуалізації захисту

¹ Цивільний кодекс України 2003 (Верховна Рада України).
<http://kodeksy.com.ua/tsivil_nij_kodeks_ukraini/statja-169.htm>.

² Європейська хартія місцевого самоврядування 1985 (2010).

ідентифікаційних ментальних, ідеологічних, історичних, географічних та інших ознак такої спільноти, так й активним провідником гуманістичних, економічних, інформаційних, комунікаційних переваг глобалізації, в контекстуалізації подальшого розвитку таких локальних спільнот та суттєвого поліпшення умов життя членів такої спільноти¹.

Основоположною тенденцією, що виводить локальну територіальну спільноту на глобально-міжнародний рівень виступає тенденція інтернаціоналізації національного конституційного права, зміст якої міститься в активному запозиченні конституційним правом національних держав норм міжнародних багатосторонніх міждержавних договорів, що в умовах правової глобалізації регулюють інститути, що раніше були пріоритетом правового регулювання виключно держав². Наведеній тенденції передують тенденції конституціоналізації загального міжнародного права, зміст якої в запозиченні загальним міжнародним правом об'єктів нормативно-правового регулювання, що раніше входили в коло абсолютного регулювання національним конституційним правом держав (права людини, виборче право, місцеве самоврядування тощо) і перетворення їх, – через включення як предмету правового регулювання міжнародних договорів, – в коло об'єктів загального міжнародного права³. Отже, можна стверджувати, що наведені тенденції не тільки стимулюють національну правову систему та систему національного законодавства до сприйняття норм міжнародного права, а й детермінують формування міжнародно-правового статусу територіальних спільнот, що своєю чергою, впливає на посилення їх правового статусу на рівні національного законодавства.

Так, досить вдало і чітко визначає дефінітивну характеристику локальної спільноти Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року (ст. 6)⁴. Тут чітко зафіксовано, що первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень є територіальна громада села, селища, міста; територіальні громади в порядку, встановленому законом, можуть об'єднуватися в одну сільську, селищну, міську територіальну громаду, утворювати єдині органи місцевого самоврядування та обирати відповідно сільського, селищного, міського голову; територіальні громади села, селища, міста, що добровільно об'єдналися в одну територіальну громаду, можуть вийти із складу об'єднаної територіальної громади в порядку, визначеному законом.

Однак, на жаль, це формулювання не підкріплюється реальними нормативними гарантіями заявлених самоврядних засад, і в більшій мірі носить суто декларативний і показовий характер, бо системний аналіз норм цього профільного закону підтверджує, що в ньому відсутні положення, що не тільки підкреслюють, а й формують і формалізують правосуб'єктність територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування, як з позицій її організаційно-нормативного, так й управлінсько-компетенційного розуміння, супроводження і забезпечення.

Досить лаконічним і вдалим, на наш погляд, є дефінітивне визначення локальної спільноти, що запропоноване авторами Енциклопедії державного управління⁵. Вони пропонують визнавати територіальну громаду як спільноту людей, об'єднаних різноманітними стійкими формальними та неформальними зв'язками, які обумовлені спільним проживанням у межах села, селища, міста. Тобто, автори обирають спрощений варіант, акцентуючи свою увагу лише на інтеграційному критерію такої спільноти та її територіальній ознаці, однак не звертаючи увагу на інші її характеристики, в тому числі, як це не дивно, управлінські та правові, що є логічним продовженням управлінських орієнтацій, – і що, на нашу думку, дезавує цю дефініцію у нормативному розумінні.

¹ Див.: Баймуратов, М.О. *Співвідношення конституційно-законодавчих повноважень органів місцевого самоврядування з їх дискреційними повноваженнями в сфері захисту прав людини*.

<<http://arssu.org.ua/archives/1121>>; Бобровник, Д.О. (2019). Глобалістський потенціал територіальної громади: теоретичні підходи до визначення. *Часопис Київського університету права*, 2, 79-85.

² Волошин, Ю.О. *Феномен конституціоналізації міжнародного (наднаціонального) правопорядку: основні концепції та практика реалізації*. <<file:///C:/Users/Mikhail/Downloads/Vortrag%20Prof.%20Dr.%20Voloshin.pdf>>.

³ Папаяні, С.В. *Інтернаціоналізація в умовах глобалізації: конституційно-правовий аналіз*.

<<https://cyberleninka.ru/article/n/internatsionalizatsiya-v-umovah-globalizatsiyi-konstitutsiyino-pravoviy-analiz>>.

⁴ *Закон про місцеве самоврядування в Україні 1997* (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 24, 170.

⁵ Лиска, О.Г. (2011). Територіальна громада. Енциклопедія державного управління: у 8 т. Т. 5: *Територіальне управління*. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 378.

Дослідження територіальної спільноти (громади) як первинного суб'єкту місцевого самоврядування і концепту його локально-глобального виміру, дає можливість зробити деякі загальні висновки, а саме:

– дослідження територіальної спільноти (громади) та її правового статусу як відносно нового суб'єкта національного конституційного і муніципального права, первинного суб'єкту місцевого самоврядування, – виступає актуальним напрямом сучасних наукових юридичних досліджень, що знаходяться на стику соціологічної та правової наук і посилюється та об'єктивується складними та суперечливими процесами правової глобалізації та світовими кризовими явищами, в яких саме територіальна спільнота виступає єдиним природним простором існування та функціонування, а також охорони та захисту існування людської популяції;

– локальні територіальні спільноти людей – це такі спільноти, що виникають на відповідній території держави, зазвичай в межах її відповідної адміністративно-територіальної одиниці або декількох з них (територіальний критерій. – Авт.), характеризуються загальними інтересами, що детерміновані історичними, географічними, ідеологічними та іншими обставинами спільного існування (ментальний критерій. – Авт.), володіють загальними цільовими домінантами (телеологічний критерій. – Авт.), бо вони генетично скеровані на колективне існування (колективний критерій. – Авт.) заради вирішення загальних і найважливіших проблем існування, функціонування та розвитку такої спільноти (екзистенційний критерій. – Авт.) через здійснення локальної управлінської діяльності у вигляді самоврядування (самоврядно-управлінський критерій. – Авт.) для самостійного вирішення наведених проблем або формування відповідних органів для виконання такого завдання (критерій безпосередньої або делегованої самодіяльності. – Авт.);

– основоположні параметральні ознаки локальних територіальних спільнот розроблені в основному соціологічною наукою, але представники правової науки, зокрема конституційно-правової та муніципально-правової, в основному враховуючи ознаки (параметральні елементи) наведених спільнот, що пропонуються соціологічною наукою, наділяють такі суб'єкти новими характеристиками, особливо їх управлінський, нормуючий, нормативізуючий та нормативний потенціали, що відображають особливості їх існування та функціонування, ролі і значущості в умовах державності;

– в умовах правової глобалізації в процесі прояву могутньої тенденції конституціоналізації міжнародного правопорядку локальні територіальні спільноти набувають не тільки відповідної міжнародної правосуб'єктності, а й формують свій глобалістський потенціал, що базується на відповідній дихотомії, а саме – як протистоянні процесам глобалізації, – з метою захисту ідентифікації та ментальності досліджуваних спільнот, так й з метою запозичення відповідних благ глобалізації у вигляді розширення системи та розмаїття інтересів для таких спільнот в контекстуалізації підвищення якості локального людського життя.

References:

1. Bajmuratov, M.A. (1996). *Mezhdunarodnoe sotrudnichestvo organov mestnogo samoupravleniya Ukrainy*: dissertacija doktora juridicheskikh nauk [International cooperation of local governments of Ukraine: the dissertation of a doctor of law]. Odesa. [in Russian].
2. Baimuratov, M.O. *Spivvidnoshennia konstytutsiino-zakonodavchyykh povnovazhen orhaniv mistsevoho samovriaduvannia z yikh dyskretyinymy povnovazhenniamy v sferi zakhystu prav liudyny* [Direction of constitutional and legislative remuneration of the organs of government self-determination with third discretion in respect to the seizure of human rights]. <<http://arssu.org.ua/archives/1121>>. [in Ukrainian].
3. Batanov, O.V. (2003). *Konstytutsiino-pravovyi status terytorialnykh hromad v Ukraini*: monohrafiia [Constitutional and legal status of territorial communities in Ukraine: monograph]. Kyiv: Kontsern «Vydavnychi Dim «In Yure». [in Ukrainian].
4. Bobrovnyk, D.O. (2019). Hlobalistskyi potentsial terytorialnoi hromady: teoretychni pidkhody do vyznachennia [The territorial communitys globalist potential: theoretical approaches to definition]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava* [Journal of the Kyiv University of Law], no. 2, 79-85. [in Ukrainian].
5. Voloshyn, Yu.O. *Fenomen konstytutsionalizatsii mizhnarodnoho (nadnatsionalnoho) pravoporiadku: osnovni kontseptsii ta praktyka realizatsii* [The phenomenon of constitutionalization of international (supranational) law and order: basic concepts and practice of implementation]. <<file:///C:/Users/Mikhail/Downloads/Vortrag%20Prof.%20Dr.%20Voloshin.pdf>>. [in Ukrainian].
6. Heida, O.V. (2012). Vydy terytorialnykh hromad v Ukraini ta osoblyvosti yikh pravovoho statusu: zahalna kharakterystyka [Types of territorial communities in Ukraine and features of their legal status: a general characteristic]. *Yevropeiski perspektyvy* [European perspectives], no. 3 (3), 9-13. [in Ukrainian].

7. *Yevropeiska khartiia mistsevoho samovriaduvannia 1985* [European Charter of Local Self-Government] (2010).
8. *Zakon pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini 1997* [Law on Local Self-Government in Ukraine] (Verkhovna Rada Ukrainy) [Verkhovna Rada of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine], 24, 170. [in Ukrainian].
9. *Konstytutsiia Ukrainy 1996* [Constitution of Ukraine] (Verkhovna Rada Ukrainy) [Verkhovna Rada of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine], 30, 141. [in Ukrainian].
10. Lyska, O.H. (2011). Terytorialna hromada. Entsyklopediia derzhavnoho upravlinnia: u 8 t. [Local community. Encyclopedia of Public Administration: 8 vol.]. *Tom 5: Terytorialne upravlinnia* [Volume 5: Territorial Governance]. Kharkiv: Vyd-vo KharRI NADU "Mahistr". [in Ukrainian].
11. Orzih, M.F. (1996). Regionalizm v Ukraine: kriticheskij analiz sovremennoj situacii [Regionalism in Ukraine: a critical analysis of the current situation]. *Juridicheskij vestnik* [Legal Bulletin], no. 4, 64. [in Russian].
12. Orzikh, M.P. (1995). Kontsepsiia pravovoho statusu samovriadnykh terytorii i orhaniv mistsevoho samovriaduvannia [The concept of the legal status of self-governing territories and local self-government bodies]. *Mistseve ta rehionalne samovriaduvannia Ukrainy* [Local and regional self-government of Ukraine], no. 1-2 (10-11), 67. [in Ukrainian].
13. Papaiani, S.V. *Internatsionalizatsiia v umovakh hlobalizatsii: konstytutsiino-pravovyi analiz* [Internationalization in the context of globalization: constitutional and legal analysis]. <<https://cyberleninka.ru/article/n/internatsionalizatsiya-v-umovah-globalizatsiyi-konstitutsiyno-pravoviy-analiz>>. [in Ukrainian].
14. Pohorilko, V.F., Frytskyi, O.F. (ed.) (2001). *Munitsipalne pravo Ukrainy: pidruchnyk* [Municipal Law of Ukraine: a textbook]. Kyiv: Yurinkom Inter. [in Ukrainian].
15. Susokolov, A.A., Sorvin, K.V. (2002). *Sistema sociologicheskikh ponjatij v kratkom izlozhenii* [The system of sociological concepts in brief]. Moscow: Russkaja panorama. <<https://iq.hse.ru/more/sociology/sistema-sotsiologicheskikh-ponyatij>>. [in Russian].
16. *Tematicheskij slovar' osnovnykh ponjatij i terminov* [Thematic dictionary of basic concepts and terms]. <https://sociology.mephi.ru/docs/sociologia/html/slovar_k_teme9.html>. [in Russian].
17. *Tsyvilnyi kodeks Ukrainy 2003* [The Civil Code of Ukraine] (Verkhovna Rada Ukrainy) [Verkhovna Rada of Ukraine]. <http://kodeksy.com.ua/tsivil_nij_kodeks_ukraini/statja-169.htm>. [in Ukrainian].